

A „kamatos pénz”

Uzsorakamat a telepszerű körülmények között élők körében

2007 őszén az edelényi rendőrkapitányság tájékoztatása szerint nyomozás indult – lakossági bejelentés alapján – egy szendrőládi férfi ellen, aki úgynevezett „kamatos pénzzel” foglalkozik. A rendőrségi eljárás során kiderült, hogy az érintett több helybelinek is adott kölcsönt irreális kamattal terhelve. A tranzakciókról pontos kimutatást vezetett, amit a házkutatás során a rendőrök meg is találtak.

A közlemény szerint a rendőrség munkatársai a hasonló esetek megelőzése érdekében, felvették a kapcsolatot a kisebbségi önkormányzatok képviselőivel, hogy ők is felhívhas-sák az érintettek figyelmét a „kamatos pénz” veszélyeire.

A sajtóhír nyomán számos reakció (interjúk, vitafórumok, szakmai és civil állásfoglalások formájában) jelent meg az országos és a helyi médiában, sok esetben azt a benyomást keltve, mintha a roma szegénység egyfajta új jelenségéről lenne szó. Bár a „kamatos pénz” jelenségére már korábban is több tanulmány hívta fel a figyelmet¹ az utóbbi időben öröndetesen megsaporodott cigánykutatások alapvetően nem foglalkoztak a telepszerű életkörülmények között élők körében létező uzsorakamat jelenségével, különösen nem annak empirikus kutatásával.

Tanulmányunk alapját az Igazságügyi Minisztérium által támogatott, az **Országos Bünmegelőzési Bizottság** megbízásából végzett kutatás képezi, mely a **telepszerű körülmények között élő cigány családokat, illetve közösségeket érintő uzsorahitelek, az úgynevezett „kamatos pénz” jellegzetességeinek feltárására irányult** Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2006-ban. A kutatást nem „romakutatóként” kezeltük², s nem hisszük, hogy az uzsorahitelezés kizárólag a roma népességet sújtó, etnikai jellegű probléma lenne. Ugyanakkor a megyei sajátosságok egyértelművé tették számunkra, hogy jelen kutatásunkat a telepszerűen élő cigány közösségek körében kell elvégeznünk, miután körükben a rossz szociális helyzet, az alacsony iskolázottság és magas munkanélküliség, együtt jár az alacsony jövedelemmel. A társadalmi kirekesztettség folytán sajátos

¹ Többek között a Szociális Szakmai Szövetség által 2003-ban kiadott „Gyorsjelentés a szegénységről” című kötet **Bass László, Ferge Zsuzsa és Márton Izabella** szerkesztésében, vagy az ezt megelőző tanulmánykötet, amely a „Gyorsjelentés a szegénységről” címet viselte, és 1996-ban látott napvilágot, **Czike Klára és Tausz Katalin** szerkesztésében.

² Jelen tanulmányban a hazai szakirodalomban szokásos módon, mindkét megnevezést, a romát és a cigányt is használjuk. A klasszifikáció sok vitát kiváltó kérdését nem kívántuk érinteni.

társadalomalatti³ réteghelyzetben élők az uzsorahitelezés intézményének nem csupán elszenvedői, de az elfogadott csatornákon keresztül kielégíthetetlen szükségleteik révén a rendszer működtetői is.

A fentiekből következően a kutatás fő célja nem a roma népességre vonatkozó, átfogó helyzetkép bemutatása volt, hanem az, hogy feltárjuk **az uzsorahitelezés jellemzőit, és megismerjük az ezt működtető mechanizmusokat**. Arra kerestünk választ, hogy az iskolázottsági és munkaerő-piaci adatokból kiindulva magyarázhatók-e a cigány háztartások gazdasági stratégiái – annak érdekében, hogy a későbbiekben a bűnmegelőzési, avagy más jellegű programok eredményei tartósan fennmaradhassanak a roma közösségekben. Kiinduló hipotéziseink a következők voltak:

Az uzsorahitel intézményének fenntartásában nem csupán kriminális elemek vesznek részt. Egyfajta torz piaci mechanizmus ismerhető fel, ahol az uzsorás a szolgáltató, a „kamatos pénz” felvevő egyének és családok pedig a fogyasztók. A sajátos piaci mechanizmusok jelenlétének következménye az, hogy az uzsorahitel áldozatai nem csupán azért nem működnek együtt a bűnüldöző szervekkel, mert félnek a bűnözői körökkel összefonódó, erőszakos módszereket alkalmazó uzsorásoktól, hanem azért sem, mert attól tartanak, hogy akkor még ezen az úton sem jutnak hozzá az anyagi forrásokhoz.

A társadalomalatti rétegek szükségletei csupán részben igazolhatóak társadalmi helyzetük, körülményeik által. Fogyasztásukban meghatározó a többségi (fogyasztói) kultúra által közvetített értékek elfogadása is.

A kutatás anyaga és módszerei

Adatainkat interjúk során gyűjtöttük. Az interjúkat az uzsora-kutatás során a megkérdezettek háztartásaiban vettük fel. Négy település cigánytelepeit kerestük fel: Nyíregyházán, Mátészalkán és Hodászon egy-egy telepen, Tiszavasváriban két cigánytelepen vettünk fel interjúkat. Tiszavasvári, Hodász és Mátészalka teleperei mára gettósodott, a településtől elkülönült, „klasszikus” Cs-telepek. A szocialista érában épült Cs-

lakásokat mára engedély nélkül épített házak, helyenként putri-jellegű építmények, valamint az utóbbi évek „szocpolos” lakásai tartják. A nyíregyházi telep egykor huszárlaktanyaként, majd szovjet laktanyaként funkcionált, mára jellegét tekintve a nyugati nagyvárosok etnikai jellegű perem-gettóihoz hasonlít. Mind a négy telepre jellemző az épített környezet végletes lelakottsága. A nyíregyházi Periféria Egyesület munkatársai a kutatás során 100 interjút készítettek a kiválasztott telepeken. Az interjúk anyagából a kérdezők egy kérdőívyszerű adatlapot is kitöltöttek, melyekből részletes képet kaphatunk a minta családi, társadalmi helyzetéről.

Az interjúk helyszínei és megoszlása

Helyszín	Megoszlás
Nyíregyháza	30
Hodász	21
Mátészalka	19
Tiszavasvári	30
Összesen	100

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

³ A társadalomalatti kifejezést **Wilson** (1987) általánosan elterjedt **underclass** definíciójának szinonimájaként használjuk.

A mintavétel során a hólabda módszert alkalmaztuk, oly módon, hogy az aktuális interjúalanyoktól nem csupán a következő, potenciális megkérdezett nevét és címét tudakoltuk meg, hanem arra kértük, hogy személyesen kísérelje át kérdezőbiztosunkat a következő családdhoz. Ily módon a bizalmatlanságot szeretnénk volna csökkenteni. Ennek ellenére gyakran tapasztaltuk, hogy az uzsorakamat témájához érve az interjúalanyok elzárkóztak a válaszadás elől. Tapasztalataink azt mutatták, hogy ez csupán részben köszönhető a kívülről jött „kérdőzködő” által kiváltott bizalmatlanságnak; javarészt az uzsorásoktól való félelem motiválta az elzárkózókat. Ennek köszönhetően az interjúk majd harmada kifejezetten gyenge informatív értékkel bírt a kutatás témáját illetően. Az adatok elemzésében egyaránt alkalmaztunk kvantitatív és kvalitatív módszereket. A kvantitatív elemzésre az interjúk viszonylag magas száma adott módot, illetőleg az interjúk előtt felvett kérdőívyszerű adatlapok adattartalma.

Családméret, lakásviszonyok, életkörülmények

A kutatás során elsőként a megkérdezettek családi helyzete, lakásviszonyai és támogatórendszere került felmérésre. A felmért családokban összesen 473 fő él, ez átlagosan 4,8 főt jelent háztartásonként. Miközben mind országosan, mind megyei szinten az egy, illetve kétfős háztartások dominánsak, addig a telepeken a 4-5 fős, valamint az ennél több főt magába foglaló típusok a leggyakoribbak. Tipikusnak mondható a 2 felnőtt és 2 gyerek, illetve a 2 felnőtt és 3 gyerek típusú háztartás: ezek együttes aránya 44,9%. Viszonylag ritka az egyszemélyes háztartás, illetve az extrém módon nagy létszám. Az egyes telepek között nincs szignifikáns eltérés a háztartásban élők számát tekintve, hasonló létszámok tapasztalhatóak. A 18 év alatti háztartástagok aránya a teljes felmért minta elemszámhoz viszonyítva 49,4%. Egy háztartásra számítva a felmért 100 család esetében átlagosan 2,8 fő 18 év alatti jut egy háztartásra.

A háztartások döntően családokat jelentenek, csak 4 esetben lehetett azt tapasztalni, hogy nem családtag is a háztartásban élt.

Az országosnál, illetve megyeinél nagyobb létszámú családok zsúfoltabb és rosszabb lakhatási körülmények között élnek, amennyiben a háztartásokban élők számát, illetve a lakások szobaszámát vizsgáljuk. Az első esetben nagyobb lakhatási sűrűség tapasztalható a telepeken, hiszen míg országosan 247, megyei szinten pedig 274 fő jut 100 háztartásra, addig a telepeken 473 fő. A lakások szobaszám szerinti megoszlása is kedvezőtlenebb az országosnál, illetve a megyeinél.

A lakások megoszlása szobaszám szerint (%)

Szobaszám	Ország*	Megye*	Telepek
1 szobás	10,6	7,7	36,7
2 szobás	40,1	35,5	38,8
3 szobás	32,8	41,1	20,4
4 vagy több szobás	16,5	15,6	4,1

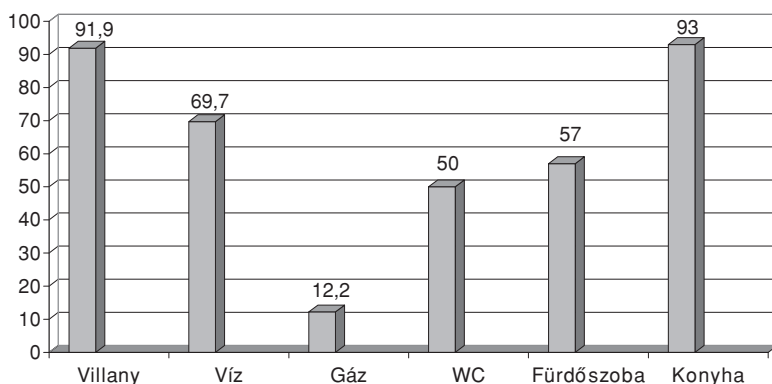
*Forrás: Mikrocenzus. 1. Területi és választókerületi adatok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2005.

A szobák számát tekintve már szignifikáns eltérések tapasztalhatóak az egyes telepek között, kedvezőtlenebb a helyzet Nyíregyházán és Hodászon (az egy szobára jutó lakosok száma átlagosan 2,9, illetve 2,7 fő/szoba), kedvezőbbnek mondható Mátészalkán és Tiszavasváriban (2,5, illetve 1,9 fő/szoba), ahol magasabb a többszobás lakások aránya. A laksűrűség mutatói azonban minden esetben magasabbak az országosnál, illetve a megyeinél, hiszen az átlag hazánkban 0,9 fő, megyei szinten pedig 1 fő/szoba.

A háztartásnagyság, illetve a laksűrűség kedvezőtlenebb mutatói mellett a háztartások felszereltsége is rosszabb az országos, illetve a megyei szinthez viszonyítva.

1. ábra.

Közüemek és elkülönült helyiségek a telepök háztartásaiban (%)

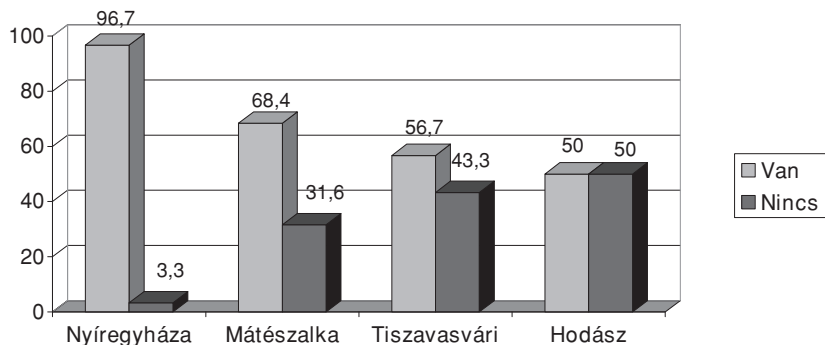
(N=100)

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

A közüzemek esetében a villany szinte minden lakásban bevezetésre került, bár ebben az esetben is léteznek olyan lakások, ahol nincs villany. Jóval kisebb arányban van víz a lakásokban. Vezetékes gázt nagyon kevés lakásba vezettek be.

2. ábra.

Vízzel rendelkező háztartások az egyes telepeken. (%)

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

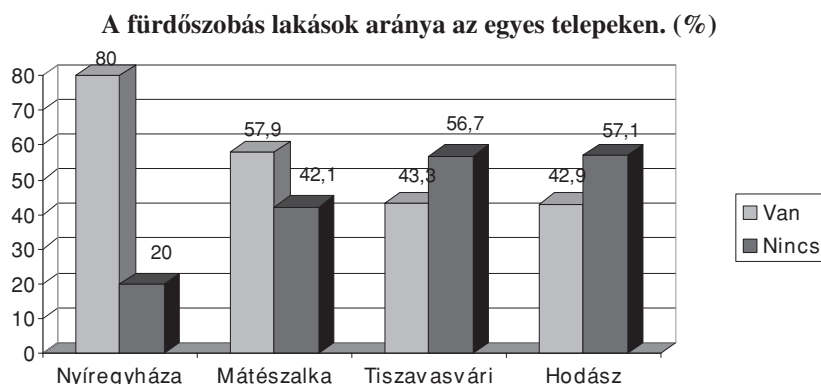
Az elkülönült helyiségek tekintetében alig találunk olyan lakást, amelyben ne lenne konyha, azonban csupán a lakások felénél figyelhető meg a különálló WC, illetve fürdőszoba.

Az elkülönült helyiségek, illetve közüzemek tekintetében több esetben figyelhető meg szignifikáns eltérés az egyes telepek között.

A legkedvezőbb helyzetben a nyíregyházi és a mátészalkai telepen élők vannak, rosszabb a helyzet Tiszavasváriban és különösen Hodászon, ahol csak a lakások felében van víz.

Hasonló helyzet figyelhető meg a fürdőszobás lakások tekintetében is.

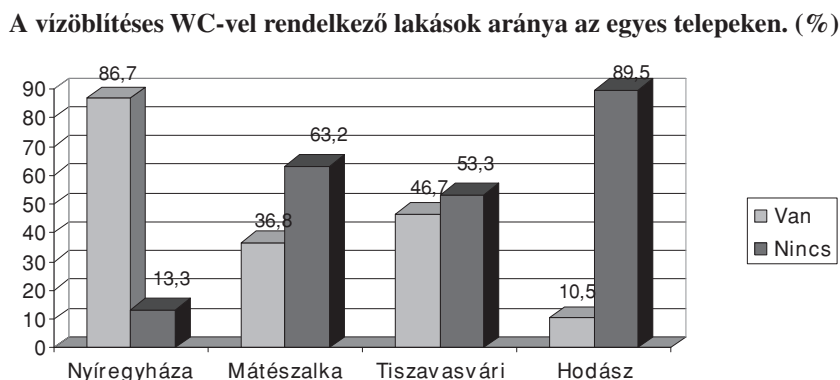
3. ábra.

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

A fürdőszobával rendelkező lakások tekintetében is Nyíregyháza, illetve Mátészalka van a legkedvezőbb helyzetben, szemben Tiszavasvárral és Hodással, ahol a lakásoknak kevesebb, mint a fele rendelkezik fürdőszobával. A vízellátásos WC tekintetében igen hasonló a helyzet.

4. ábra.

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

A telepek általános szociális helyzetére jellemző, hogy a közüzemek működnek-e, azaz az esetleges tartozások miatt kikapcsolásra kerültek-e, vagy sem. A felmért telepeken a lakások 40 százalékában nem működnek a közüzemek. Az egyes telepek között ebből a szempontból is jelentős különbségek figyelhetők meg. A közüzemek működését

vizsgálva Nyíregyháza és Tiszavasvári van a legjobb helyzetben, bár esetükben is vannak olyan lakások, amelyekben kikapcsolták a közüzemeket. A legkedvezőtlenebb helyzet ebben az esetben is Hodászon mérhető, hiszen ott a lakások közel ötödében működnek csak a közüemi szolgáltatások.

5. ábra.

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

A lakhatás körülményeire utalnak a lakások bútorzatára utaló adatok is, melyek a kutatást lebonyolító kérdezőbiztosok megfigyeléseiből származnak. A lakások közel 40 százalékánál lehetett viszonylag jó minőségű, és mennyiségű bútorozottságot megfigyelni, a többi esetben vagy hiányos volt a bútorzat, vagy igen rossz minőségű. A lakások ötödénél lenne szükség teljes bútorcserére. A bútorozottság tekintetében nincs szignifikáns eltérés az egyes telepek között, közel azonos arányban figyelhetők meg az egyes típusok.

A lakások tartós fogyasztási cikkekkel való felszereltsége is kedvezőtlenebb sok szempontból az országosan, illetve megyei szinten mérhető ellátottsághoz viszonyítva.⁴

Az egyes cikkek tekintetében a telepi háztartások 98,6 százalékában található televízió készülék, az adatokból azonban nem derül ki egyértelműen, hogy színes, vagy fekete-fehér típusokról van-e szó. A megyében a háztartások 92,8 százalékában található színes, illetve 16,7 százalékában fekete-fehér televízió is, így a megyei ellátottsághoz viszonyítva a telepi háztartások ellátottsága viszonylag jónak mondható. Egyes háztartások több TV-készülékkel is rendelkeznek, ami hasonló az országosan mérhető adatokhoz, hiszen hazánkban, 2004-ben a 100 lakásra jutó színes készülékek száma 138 volt.

A mosógéppel való ellátottság rosszabb a telepi háztartások körében, aránya 47,8%, szemben az országos 74 százalékkal. Kiemelendő, hogy a telepi háztartások egy jelentős részében nem automata mosógép van, hanem a hagyományos típus. Hűtőszekrény a telepeken az országoshoz közel azonos arányban van jelen; a telepen a háztartások 71%-a

⁴ Az összehasonlításához két különböző adatbázis áll rendelkezésre. Egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal 2004-re vonatkozó adatai a magyar háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való felszereltségéről, másrészt egy 2003-ban lebonyolított megyei kutatás, mely 1500 háztartásban mérte fel az ellátottságot. Mivel a kutatások hasonló metodikával készültek, az adatok alkalmasak az összehasonlításra, ugyanakkor kiemelendő, hogy más- más céllal készültek, így az összehasonlító elemzések több szempontból is inkább tájékoztató jellegűnek minősíthetők, többek között a felmérések eltérő időpontjai miatt is.

rendelkezik ezzel a ma már alapvető cikkel, az országos arány 76%. A telepí háztartások mikrohullámú sütővel való ellátottsága az országos elterjedtség egyharmada.

A munka világa

A megkérdezettek iskolázottsága rendkívül alacsony, egyetlen esetben sem lehetett felsőfokú végzettséggel találkozni, domináns az általános iskolai végzettség. A felmérték 8 százaléka semmilyen végzettséggel nem rendelkezik, egyáltalán nem járt iskolába, még általános iskolába sem. Harmaduk járt ugyan általános iskolába, de néhány osztály elvégzése után nem fejezte azt be, így azok összesített aránya, akik még az alapfokú végzettséggel sem rendelkeznek 41%. A leggyakoribb végzettség az általános iskolai 8 osztály, alacsony a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők száma, s szinte alig mérhető a gimnáziumi érettségivel rendelkezők aránya.

Az iskolai végzettség tekintetében szignifikáns eltérések tapasztalhatók az egyes telepek között. A legkedvezőbb helyzet Tiszavasvárra és Nyíregyházára jellemzőek, a legkedvezőtlenebb pedig Hodászra és Mátészalkára.

Az iskolai végzettség adatai alapján nem meglepő, hogy a munkanélküliség szinte állandósult állapot a telepen élők egy jelentős részénél. Az elmúlt öt évben ugyanis a megkérdezettek közel 20 százalékának nem volt egyáltalán munkája. A megkérdezettek 31 százaléka említett az elmúlt öt évre vonatkozóan egy adott, konkrét munkahelyet, ahol hosszabb-rövidebb ideig dolgozott, 34,4 százalékuk pedig úgy válaszolt, hogy több munkahelye is volt ebben a periódusban. A nők körében 7,5 százalékra jellemző, hogy folyamatosan GYES-en, vagy GYED-en volt az elmúlt időszakban. A felmérték 4,3 százaléka élt meg alkalmi munkákból, 3,2 százaléka pedig közhasznú munkavégzésből. A legkedvezőtlenebb helyzet Hodászon és Tiszavasváriban volt regisztrálható.

A munkanélküliség nemcsak a megkérdezettek esetében akkut probléma, a családok többi felnőtt tagjai esetében is jellemző. A felnőtt családtagok 13,6 százalékának egyáltalán nem volt munkája az elmúlt öt évben, míg 9,1 százalékuk közhasznú munkavégzésen vett részt, alkalmi munkákból, napszámból pedig 7,6 százalékuk szerzett jövedelmet. A konkrét munkahelyemlések igen sokrétűek, közös jellemző azonban, hogy jelentős részüik időszakos, alacsony azoknak az aránya, akik folyamatos munkaviszonnyal rendelkeztek a vizsgált időszakban.

A munkanélküliség kiterjedtségére jellemző adat, hogy a megkérdezettek 43,5 százaléka volt már valamikor munka nélkül, 18,8 százalékuk pedig jelenleg is az. Ebben a tekintetben szignifikáns eltérések nem mérhetőek az egyes telepek között, de kiemelendő, hogy Hodászon a legmagasabb azoknak az aránya, akik jelenleg is munka nélkül vannak.

Mindez azt is jelenti, hogy összességében a megkérdezettek 62,3 százaléka volt érintett valamilyen formában a munkanélküliség tekintetében. A munka nélkül töltött időszak átlagosan 11 hónap, eltérés az egyes telepek között nem mérhető.

Számos esetben volt jellemző az elmúlt évekre, hogy a munka nélkül maradtak hosszabb időszakot voltak kénytelenek úgy átvészelni, hogy semmilyen juttatásban nem részesültek a

munkanélküliség ideje alatt. A megkérdezettek 33,8 százaléka élt már át ilyen időszakot, melynek átlagos időtartama 8,3 hónap volt. Viszonylag magas azoknak az aránya (9,2%), akik úgy nyilatkoztak, hogy ez az állapot minden télre jellemző, mivel csak mezőgazdasági alkalmi munkákból tudnak megélni.

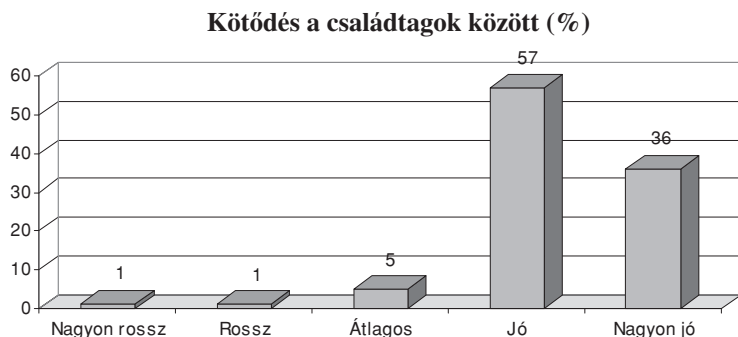
Nem csoda, hogy arra a kérdésre, milyen munkát vállalna szívesen, a megkérdezettek egy jelentős része (37,0%) válaszolta azt, bármilyet. A nők egy jelentős része takarítónői munkát szeretne találni, lehetőleg folyamatos munkavégzés formájában.

Támogatórendszer

A családon belüli kapcsolatok, a családtagok kötődései, a családokat körülvevő természetes védőháló számos esetben kompenzatorikusan hat, így fontos kérdés volt annak vizsgálata, mi jellemzi a telepeken élő családokat a támogatórendszer tekintetében.

Eredményeink szerint a családon belüli kötődések rendkívül erősek a telepi családok esetében. A megkérdezettek 93 százaléka nyilatkozott pozitívan a családi kötődéseket illetően, jónak, vagy nagyon jónak értékelve azokat.

6. ábra.

(N=100)

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

A felmért családok 61 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a család rendelkezik barátokkal is, akikre sok mindenben számíthatnak. A viszonylag magasnak mondható arány miatt nincs igazán szignifikáns különbség az egyes telepek között, ugyanakkor azonban kiemelendő, hogy a Hodászon élő családok számíthatnak a legkisebb arányban a barátok segítségére.

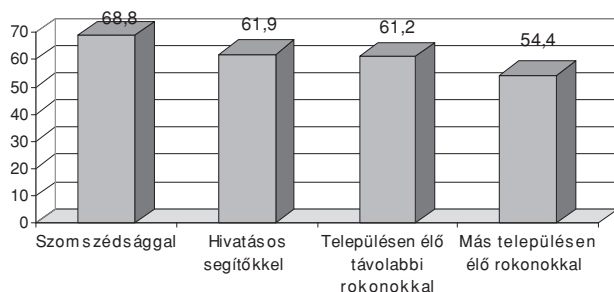
Viszonylag kevesen (55%) válaszoltak arra a kérdésre, hogy miben számíthatnak egymásra. Anyagiakban a válaszadók egytizede számíthat családtagjaira, illetve barátaira, további 3,6 százalék anyagiakban ugyan nem támogatott, de baj esetén élelmiszert kap a családi támogatóktól.

A segítségre szorulás gyakoriságát tekintve jellemző a havi (35,4%), vagy ennél ritkább segítségkérés (38,5%), illetve a heti gyakoriság (16,9%). Viszonylag ritka az olyan család, amelyik azt jelezte, napi segítségre szorul (9,2%).

A beszámolók alapján megállapítható, hogy a családok támogatórendszere igen széleskörű, viszonyuk a szomszédsággal, a rokonsággal, illetve a hivatásos segítőkkel kifejezetten jónak mondható.

7. ábra.

A családok viszonyainak megítélése. (100 fokú skála átlagértékei)

(N=100)

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

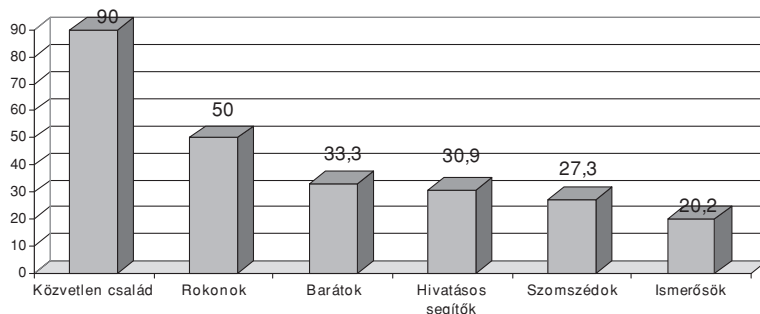
A mintában kifejezetten magasnak találtuk a hivatásos segítőkkel való pozitív kapcsolat értékét, amely megelőzte a legtöbb rokon és családi kapcsolat értékét, és csupán a közvetlen családtagokkal való pozitív kapcsolat ért el magasabb pontszámot. Az egyes települések között ebben az esetben sem mérhető igazán szignifikáns eltérés, ugyanakkor kiemelő, hogy a hivatásos segítőkkel való kapcsolat legpozitívabb megítélése Nyíregyházán és Tiszavasváriban mérhető (százfokú skálán 71,2 és 61,8 átlagértékkel), míg Hodászon a legalacsonyabb (50,0).

Az uzsorakamat intézménye

A fenti eredmények tükrében érdekes kérdés, hogy baj esetén kire, kiknek a segítségére számíthatnak a családok.

8. ábra.

Baj esetén kinek a segítségére számíthatnak? (az igen válaszok megoszlása, %)

(N=100)

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

A sorrend természetesen nevezhető, hiszen a családok elsődlegesen a közvetlen családtagok, rokonok, barátok segítségét veszik igénybe baj esetén, s csak ezek után fordulnak a hivatásos segítőkhez, szociális intézményekhez. Bármennyire is jó a viszony a szomszédsággal, az ismerősi körrel, esetükben, bajban kevésbé várják el a segítséget a települési családok.

Az alapmegoszlás mögött két egymástól markánsan megkülönböztethető faktor húzódik meg, annak függvényében, mennyire számíthatnak baj esetén a megkérdezettek a család segítségére, illetve milyen viszonyban vannak a családtagokkal.⁵

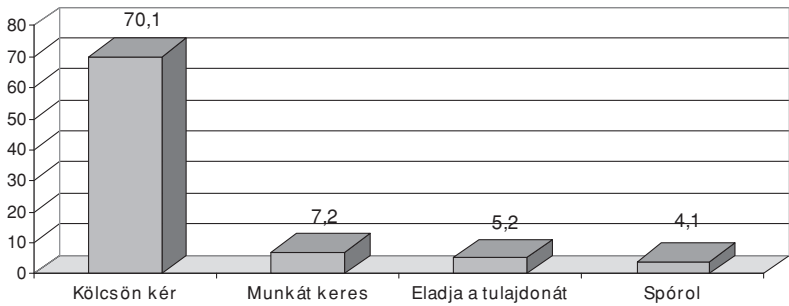
Baj esetén kinek a segítségére számíthatnak? (faktorok)

1. faktor: Családon kívüli segítők	2. faktor: Család
Ismerősök: 0.891	Közvetlen család: 0.908
Szomszédság: 0.789	Rokonok: 0.606
Barátok: 0.729	
Hivatásos segítők: 0.559	Hivatásos segítők: -0.110
Közvetlen család: - 0.121	

Abban az esetben, ha a megkérdezettek valamilyen oknál fogva nem számíthatnak a közvetlen család, rokonság segítségére, felértékelődik az ismerősi, szomszédsági kör, illetve a hivatásos segítők, szociális intézmények szerepe, akikhez baj esetén fordulhatnak a családok. Amennyiben működik a családi védőháló, és erre utal a második faktor, nincs szükség a szomszédsági, ismerősi kör mozgósítására. Ebben az esetben a hivatásos segítők is enyhe elutasításban részesülnek, azaz a családok nem veszik igénybe a szociális intézmények szolgáltatásait.

9. ábra.

Anyagi problémák esetén... (%)

(N=100)

Forrás: Periféria Egyesület felmérése

⁵ Az elemzés főkomponensanalízissel készült, melynek során két faktor különült el. A két faktor közül az első a variancia 42.8, a második 19.0 százalékát magyarázza. A megmagyarázott hányad összesen 61.8%. Az elemzésben bemutatott táblázatok rotált faktormátrixokat tartalmaznak.

A két faktor kialakításában dominánsan Nyíregyháza és Mátészalka vesz részt, Tiszavasvári esetében az elemzés nem hozott értékelhető eredményeket, a hodászi családoknál pedig egyetlen egy faktor jelent meg, mely arra utal, hogy az ott élők minden segítséget igyekeznek mozgósítani baj esetén.

Kifejezetten anyagi problémák esetében a felmért családok elsődlegesen a kölcsönkérést alkalmazzák (70,1%).

A kölcsönök forrása igen sokrétű. Jellemző, hogy a munkanélküli, vagy az időszakos munka mellett is megbízhatatlan jövedelemmel rendelkező telepí cigányok csak olyan banktól tudnak felvenni kölcsönt, amelyik hajlandó magas kockázatot vállalni – ám ezt a kockázatot beépítik a kölcsön extrém magas kamataiba. Ezért a közvetlen család, a rokonság, illetve a közvetlen barátok állnak a kölcsönforrások első helyén. Egy mátészalkai kétgyermekes fiatalember az okát is megnevezte, miért kizárólag csak a családi körtől kér kölcsön:

„Ha úgy van, akkor megyek kölcsönt kérni. Családon belül. Azt úgy adom vissza, amennyit kapok. Sokan vannak uzsorások, ezért én csak a családon belül kérek kölcsön.”

Esetenként azonban a rokoni körből való kölcsönkéréstől a megkérdezettek kifejezetten tartózkodtak. Ahogy egy hodászi idős férfi fogalmazott:

„Nekem van három fiam, meg van egy lányom. Egyiknek van öt gyerek, másiknak van három, másiknak van kettő... van unokám, vejem. Az ő gyerekeinek a szájából adják nekem?”

A rokonságtól való kölcsönkérés mellett a pénzszerzésnek számos egyéb formája is létezik. Ilyen forma a zálogházak használata, a tulajdontárgyak értékesítése, az önkormányzati segélyek igénybevétele, ritkább esetekben a munkahelyi kölcsönök felvétele, illetve a munkatársaktól való kölcsönkérés. Néhány esetben jelezték a megkérdezettek, hogy a közeli boltban, boltokban hitelre is vásárolhatnak.

„Akkor letettem arant. Aranláncot, gyűrűt.” (Mátészalkai idős asszony a zálogház használatáról)

„Hát megveszem azt a kis ennivalót, két napig eszem, mán utána nem eszek. Megyek vasazni, hogy szedjek egy kis vasat, hogy tudjak enni.” (Idős asszony, egy 23 fős háztartás matriarchája, Tiszavasvári)

Az uzsora, a kamatos pénz „intézményét” a telepiek közül szinte mindenki ismeri. Családi, ismerősi, rokoni körben a megkérdezettek 46,3 százaléka tudott olyan esetről, melyben a közeli hozzátartozók kamatos pénzt fizettek. Az uzsorásokhoz fordulást a felmért családok 9,1 százaléka említette, mint saját elsődleges pénzszerzési forrását, míg 2,6 százalék egyszerre több használható forrást is megjelölt, melyek közt azonban az uzsora volt az elsődleges, így a kamatos pénz felvételének statisztikailag mérhető összesített aránya 11,7 százalék volt.

„Azért van Tiszavasváron a legtöbb szegény ember... Az egész telepet a kamatosok leszegényítik... ...A harminc százaléka ennek a cigánytelepnek kamatozik. A többi meg veszi fel a pénzt (kölcsönt).” (Középkorú asszony, Tiszavasvári)

Az ily módon összesített arányokat is figyelembe véve jelentősebb különbségek figyelhetők meg az egyes telepek között. A kamatos pénz felvételének elismerése Mátészalkán a legmagasabb (23,5%), ezt követi Nyíregyháza (11,2%), majd Hodász (10,0%), illetve Tiszavasvári (4,5%). Ezek az adatok azonban óvatosan kezelendők, mivel valószínűleg magas a látencia, azaz az el nem ismert esetek száma. Különösen Tiszavasvári igen alacsony aránya elgondolkodtató, ahol a helyi szociális szakemberek „nagyüzemi” uzorázásról számoltak be. Itt az egyes uzorás családok ellen a közelmúltban lezajlott rendőrségi intézkedések következtében valószínűleg bizalmatlanabbak voltak a megkérdezettek a külső kérdezőkkel szemben. Lendületes beszélgetések akadtak meg, amikor a kérdezőbiztosok rátértek az uzorakamatra, de előfordult az is, hogy a megkérdezett leszögezte:

„Legyen elég annyit, hogy felvettem, fizettem becsületesen... nem beszélek róla. Akkor nagyon jó volt, mert megszorultam.” (Három gyermekes fiatalasszony, Hodász)

A felvett uzorakölcsönt a családok szinte kizárólag a napi megélhetésre, bevásárlásra, illetve a gyerekekkel kapcsolatos kiadásokra fordítják, egyéb válasz csak néhány esetben volt regisztrálható.

„Előfordult már, hogy kértem, igen, előfordult, mer’ annyira nem tudtam hova tekeredni, nem tagadom. Kifogyott mindenem, a szekrényben nem volt csak zsír, meg olaj, abból nem lehet főzni. Elmentem, kértem 10 000 forintot. És adtak, de viszont megmondták, mi van, méltányosan adták, nem kértek tízezerre tízezeret, hanem tízezerre kértek nyolcezeret. És azt meg kellett adni.” (Három gyermekes fiatalasszony, Mátészalka)

„Igen, előfordult. Mert az volt, hogy nem dolgoztam, segélyekből nem lehet megélni, nem volt munkalehetőségem, és ezért el kellett menni kérni. A gyerekeket el kellett lássam, arra fordítottam a kölcsönt. Amikor megkaptuk a gyerekek után a jövedelmet, ami jár, meg a járadékot, abból visszaadtuk.” (Négy gyermekes, középkorú férfi, Mátészalka)

„Jönnek a számlák... és ha küldik a számlát inkasszó, akkor azt 8 napon belül ki kell fizetni. De ha nem tudjuk kifizetni, csak akkor, amikor megjön a családi pótlék, vagy az ilyesmi, azt benn nem értik meg. És inkább muszáj vagyok kölcsönkérni, hogy ezt időben ki tudjam fizetni. De hál’istennek élelmisszerre nem kellett még kölcsönkérnem.” (Két gyermekes édesanya, Nyíregyháza)

Kamatot kizárólag olyan esetekben kell fizetni, mikor a kölcsön a családon kívülről érkezik, családon belül a megkérdezettek pontosan ugyanannyit adnak vissza, mint amennyit kértek. A visszafizetendő kamatoknak is két típusa különböztethető meg. Banki, illetve munkahelyi kölcsönöknél a hivatalosan megállapított részletfizetés jellemző, illetve az a típus, melyet a megkérdezettek úgy fogalmaztak meg: „lefogják a nyugdíjból”.

Jellemző, hogy a munkanélküli, vagy az időszakos munka mellett is megbízhatatlan jövedelemmel rendelkező telepi cigányok csak olyan banktól tudnak felvenni kölcsönt, amelyik hajlandó magas kockázatot vállalni – ám ezt a kockázatot beépítik a kölcsön kamataiba.

Az uzsora, a kamatos pénz „intézményét” a telepiek közül szinte mindenki ismeri, 80.4 százalékuk válaszolt úgy, hogy már hallott erről, illetve 78.7 százalék említette, hogy az adott telepen is előfordult ilyen. A legmagasabb arányok mindkét esetben Nyíregyházán fordultak elő, ahol néhány esettől eltekintve minden megkérdezett ismerte ezt a jelenséget. Családi, ismerősi, rokoni körben a megkérdezettek 46.3 százaléka tudott olyan esetről, melyben a közeli hozzátartozók kamatos pénzt fizettek. Ebben az esetben is Nyíregyházán mérhető a legmagasabb arány, 57.1%.

Kérésünkre néhány válaszadó megpróbálta leírni az uzsora elterjedtségét a telepen. A tipikus válaszok szinte kivétel nélkül az uzsora rendkívüli elterjedtségére utaltak:

„Nagyon sok szegény van, akkor aztán nagyon csúnyán járja.” (Középkorú asszony, Mátészalka)

„Minimum a hetven százalékot érinti.” (Kétgyermekes fiatalember, Mátészalka)

„Azért van Tiszavasváron a legtöbb szegény emberek... Az egész telepet a kamatosok leszegényítik... ..A harminc százaléka ennek a cigánytelepnek kamatozik. A többi meg veszi fel a pénzt (kölcsönt).” (Középkorú asszony, Tiszavasvári)

„Ezek inkább nagycsaládosok, öregek. Nincsen annyi jövedelmük, vagy jobban kell másra.” (Nyíregyházi asszony a kölcsönkérőkről)

„Hát itt a Guszevba’ így név szerint nem tudom, de nagyon sok család, sajnos így rá vannak szorulva, és száz százalékos kamatra adják ki, ha nem marad nekik kenyérre, akkor is meg kell adják. Itt a Guszevban ez el van így szaporodva.” (Egyedül élő asszony, Nyíregyháza)

„Mert van az a kis szegény réteg, a 10–20 százaléka ennek a cigánytelepnek, azok mind így élnek, hogy megadja azt a kis tartozást, a kis kamatot, nincs pénzem, megyek, oszt kérek vissza. Adjál huszezret. Huszezerből mindjárt van negyven.” (Három gyermekes fiatalasszony, Mátészalka)

Kamatos pénz esetén az 50–100 százalékos kamat fizetése a jellemző, de az informatívabb interjúkban előfordult a magasabb kamat említése is. Néhány esetben volt tapasztalható, hogy a kölcsön, illetve a kamat együttes értékét a kölcsönt felvevő ledolgozta az uzsorásoknak.

Az uzsorahitelezés igazi csapdája azonban nem a magas kamatokban rejlik, hanem a hitelezés rendszerében. A tartozás „végtelenítésének” több módszerét is alkalmazzák. Az egyik, igen elterjedt módszer, hogy a tartozás megadásának pillanatában a teljes, kamattal megemelt összeget számon kérik, melyet, ha az adós nem tud megadni, csak részben, a fennmaradó összegre újból ráteszik a kamatot, mintha azt abban a pillanatban adták volna kölcsön.

„Ha felveszek húszezer forintot, arra már nekem negyvenet kell megadni. Na most a negyven az már neki jár, őszerinte. Na most én abból nem adok meg, csak tizenötöt, akkor

nekem a másik huszonötre ráteszi megint a kamatot. Már el is veszi tőlem a lakásom.” (Négy gyermekes, középkorú férfi, Mátészalka)

„Adnak ezer forintot, arra újabb ezer forintot. Ha nem tudja visszaadni, a fennmaradt összegre újra rámegyen a kamat.” (Kétgyermekes fiatalember, Mátészalka)

„Akárki elmegyen kérni kölcsön, mondjuk ötezer forintot, és arra rátesznek ötven százalékot, meg többet is. És ha nem tudja megadni, jön a következő. Dupla kamat.” (Egyedülálló fiatalember, Tiszavasvári)

„Ha beteg a gyerek, többször is előfordul, hogy kölcsön kell kérni. Jó, egy évig adja a kamatot. Egy év alatt sok pénz rámegy a 10 000 forintra, ötezer forintjával (ezt havonta kell fizetni) sokat adtunk. Mondom, hogy egy év múlva legalább vegye el azt a tízezret simán. Nem érti meg. Akkor csak rajtunk jön, aztán megvernek.” (Középkorú asszony, Tiszavasvári)

Azok a családok, melyek már nagy összegekkel tartoznak az uzsorásoknak, teljesen kiszolgáltatottá válnak. Előfordul, hogy az uzsorások maguk keresik fel őket, s adnak nekik kölcsön, hiszen tudják, hogy rászorulnak.

„Van, akitől el tud venni hetven-nyolcvanezret, és nem nézi, hogy a gyerekek mit kapnak. Utána elmegy a tulajdonoshoz, mármint aki a pénzt kapta volna, és visszaad neki tízenöt ezret, hogy megéljen, de arra már megint kamatot tesz.” (Négy gyermekes, középkorú férfi, Mátészalka)

„Minden hónapban meghagynak egy bizonyos összeget a családnál, valamilyen formában a megélhetést engedélyezik.” (Két gyermekes fiatalember, Mátészalka)

Elterjedt a transzferjövedelmek, a családi pótlék, illetve a nyugdíj „eladása”. A kölcsönt már eleve, a megegyezéskor a majdan várható jövedelemre veszik fel – vagy egymást követő jövedelmek egész sorára –, melyet az uzsorás a „pénzes postás” megérkezésével egy időben el is vesz.

„Van, amelyik sajnos eladja a családi pótlékját is. Sajnos az én családomban is van... sokan, sajnos. És szegényektől még az utolsó pénzt is elveszik, nem nézik a gyereket. Ha van, akinek húszezer forintra van szüksége, akkor negyvenet kell megadnia. A családi pótlékból. Ha nekem szükségem van százezer forintra, akkor azt úgy csinálják, hogy egy évig ők vegyék fel a családi pótlékot... most számold azt ki, hogy mennyit fizetek.” (Két gyermekes édesanya, Nyíregyháza)

„Kérsz húszezret kölcsön, két családid rámegy, mert alapba hatvanat kell visszafizetned... Ha jön a családi pótlék, más nevére átvesszik. Ha jön a postás, már messziről szólnak neki, hogy helló, ide hozdad! Mondjuk, hogy ha én tartozom, akkor ő (az uzsorás) odavisz engem is, őelőtte veszem fel, és az én kezemet nem is éri a pénz.” (Nőtlen fiatalember, Nyíregyháza)

„Most is kapják itt a... ennél a kultúrháznál, osszák itt a segítyt, a kis nyugdíjt, annyian vannak ott, többen vannak ott a zslugoriak (uzsorások), mint aki kapja azt a kis pénzt. Vannak olyan legtöbben, hogy nem mernek a sajátuk után, a pénz után menni, hogy vegyék fel. Mert akinek nem telik ki, nem tudják odaadni, akkor csak a verekedés megy.” (Középkorú asszony, Tiszavasvári)

„Mikor kapjuk a gyermekvédelmit, a családit meg a gyest, akkor már kocsival mennek, oszt szedik összefele. Veszekednek, verekednek.” (Idős asszony, egy 23 fős háztartás matriarchája, Tiszavasvári)

„Délelőtt, korábban kellett volna jönni, akkor láthatta volna, hogy sokan várják a postát. Azok többen vannak, akik kamatos pénzt osztogatnak és várják a postát. Akinek jár a pénz, az sokszor csak a csekket kapja.” (Kétgyermekes fiatalember, Mátészalka)

Egészen szélsőséges esetben – nagy összegű egyszeri kölcsön, vagy rendszeres uzsora-kapcsolat – a „szocpol”, azaz a lakáscélú szociálpolitikai támogatás a hitel „fedezete”. Miután azonban az uzsorahitelezés szabályait nem lehet tisztességesnek minősíteni, a kontraktusban nem egyenrangú felek vesznek részt, a „szocpolos fedezet” valójában a totális kisemmizés eszközévé válik a bűnelkövetők kezében.

„A fiam szokott felvenni. Az, hogy a fiam szocpoltot épített, de elvették a tartozásra túle a lakást. A fiam még nem is használta. Felhúztá, bepucolta, aztán elvették. Nem is lakott benne. Na, négymilliót érhetett. Nem mertem feljelenteni, mer félttem, hogy megölik a fiamat, meg a gyerekeket. Nálam laknak most, öt gyerekkel.” (Idős asszony, Tiszavasvári)

Az uzsorahitelezés sajátos formája, amikor nem pénzt adnak kölcsön a hitelezők, hanem élelmiszert, melynek árát a boltinál jóval magasabb mértékben határozzák meg. Ilyen esetekben az általános az, hogy a magas árra további kamatot nem kérnek, ám több esetben a „klasszikus” uzsorahitelezési eljárásra is fény derült. Ekkor az átadott élelmiszer, háztartási szer vagy jövedékköteles termék (cigaretta, alkohol, kávé) magasán megállapított értéke mint kölcsönadott hitel szerepel, s törlesztésekor az uzsorahitelezés „kamat-szabályai” lépnek életbe.

„Vannak olyanok, akiktől lehet vásárolni is, mittomén, kávé, kólát, ilyesmit. Szoktam én vásárolni hitelbe, aztán ha van pénzem, akkor kifizetem. Nem kamatra, áruért nem kell... de egy kicsit drágábbért adják, mint a boltokba.” (Nyíregyházi, egy gyermekes, egyedülálló anya)

„Van itt nálunk olyan család, hogy vásárol, és odaadja dupla árba. Ez nagyon zsaroló. Adják az árut, aztán adják hozzá a kamatos pénzt. Három-négy csoportban is vannak. Be van osztva, ki mivel foglalkozik. Vannak, akik kávéznak, cigiznek (árulják). Fel van osztva, áruval, pénzzel.” (Középkorú asszony, Tiszavasvári)

„Ha vág disznót, szalonnával együtt eladja ezer forintért kilóját... 15-én nyugdíj jön, elhozunk tőle 5 kilót, az ötezer. Jön a nyugdíj, mit tudok tenni, odaadom, mert muszáj.

Következőt második júliusba, megin vág egyet, megin hozunk tíz kilót, az már tízezer forint. Elhoztuk, megadtuk, mert engem ne zsaruljon! Ne zsaruljon! ...Nézze meg, itt van, nekem le van írva. Most kellett volna megadnom a második júliusba (július második felében) tízezer forintot... követelik, adjak másik tízezer forintot! Elhoztam 15 kiló huszat, odaadtam érte a 15 ezret, már megint kéri!” (Idős férfi, Hodász)

Az uzsorahitelezés folyamatában szignifikánsan megjelenő helyi sajátosságokat nem sikerült feltárnunk, ugyanakkor mintha kialakult volna egy kelet-nyugat irányú lejtő. A talán leginkább jellegzetes különbség az uzsorakamat mértékében mutatható ki. **Az átlagosnak számító 100 százalékos kamat Mátészalkán jellemző a leginkább.** Hodászon szerényebb kamatszintet említettek a megkérdezők, míg a két nyugatabbi városban, Nyíregyházán és Tiszavasváriban gyakorta megjelent a 200 százalékos kamat is. Vélhetően a kamatszintet a kiszolgáltató családok jövedelemszerző-képessége határozza meg.

Az uzsorások kilétére vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy szinte kizárólag bizonyos családokhoz köthetők a hitelezéssel kapcsolatos visszaélések, s egyfajta manufaktúrális viszonyrendszer közepette dolgoznak – bizonyos folyamatszervezési elemek megjelennek tevékenységükben, de a szervezett bűnözői tevékenység szintjét nem érik el. A beszámolólok szerint Hodászon és Mátészalkán mindenki ad hitelt, akinek van miből, Nyíregyházán és Tiszavasváriban viszont az uzsorahitelezést monopolizálják egyes klánok. Valószínűleg e monopolizált helyzetnek, illetve a monopólium megtartásához alkalmazott erőszaknak köszönhetően nagyobb a kiszolgáltatottság a kölcsönt felvevők körében Nyíregyházán és Tiszavasváriban.

A fenyegetés és a testi erőszak mindennapos. Az adósok tulajdonának kisajátítására is van példa, a tartozás fejében gyakran viszik el a bútorokat, műszaki cikkeket.

„A lányomnak volt ilyen esetje. És még kérem szépen, míg ki nem tudja tisztázni kamatostul együtt eljönnek, rájönnek, veszekednek, lármáznak. Rájuk szoktak támadni.” (Idős asszony, Tiszavasvári)

„Kérek ezer forintot, arra vissza kell adnom másik ezret. Ha nem adom meg, akkor nagyon megvernek.” (Öt gyermekes férfi, Mátészalka)

„Most például jöttem hazafele, megverték egy kis fiatalasszonyt, mert kért tízezret, harmincat kell neki visszaadni. Tízre huszat kértek tőle, de oszt ha nem adja, akkor megverik.” (Középkorú asszony, Mátészalka)

„Elvisznek otthonról mindent, ha nem tudják megadni a pénzt. Elviszik a televíziót, ami értéket lelnek. ...Úgy összeverik, hogy van olyan, hogy a kórházba kerül utána.” (Középkorú asszony, Tiszavasvári)

„Legdurvább eset, hogy valaki terhes, és nem tudták megadni a pénzüket. És igencsak egy meglett ember, aki fizikailag nagyobb erővel rendelkezik, és fogja, és belerugdos... mondjuk egy baba nem tud így megszületni.” (Két gyermekes fiatalember, Nyíregyháza)

A végletekig kizsigerelt családok számára alig van lehetőség arra, hogy kibújjanak a kölcsön szorításából – egyedüli reális lehetőségként a telepről való elmenekülés tűnik.

„Van olyan, aki ebből él, de hát már milliómos. Voltak, akik el is menekültek miatta. Csak nőtt a kamat, nőtt az égbe.” (Négy gyermekes asszony, Hodász)

„Sajnos vannak olyanok, akiknek el kellett menniük erről a telepről a tartozás miatt. Fizikai atrocitások érték, fenyegetések.” (Két gyermekes fiatalember, Mátészalka)

„Az én lányom azért ment el innent lakni. Nem bírta megadni, kérte kölcsön, veréssel fenytették, az meg elment... a kamatos miatt.” (Idős asszony, Mátészalka)

A rendőrség szerepe a telepi emberek véleménye szerint elhanyagolható. Egyrészt tehetetlennek látják a rendőrséget, másrészt közömbösnek, olyan szervezetnek, amelyik nem védi a cigányok érdekeit. A rendőrség eredménytelensége azonban leginkább annak köszönhető, hogy a bűncselekményeket nem követi feljelentés, melynek hiányában a bűnüldözők gyakorlatilag tehetetlenek. Az érintettek az esetenként előforduló feljelentést is visszavonják később. **Az áldozatok félelemből kerülnek a rendőrséget** – egyes interjúk arra engednek következtetni, hogy nem csupán az uzsorásoktól félnek, de a rendőrségben sem bíznak, félelmek velük szemben is megnyilvánulnak –, és méginkább azért, mert az uzsorások minden negatívumukkal együtt mégiscsak az egyetlen elérhető pénzforrást jelentik a társadalomalatti élethelyzetben élők számára.

„Nem is egy személy van, akit meg tudnék nevezni, csak olyanok szegények, hogy nem merik elvállalni a megnevezést, hogy namost ettől kértem ezt a pénzt, ennyivel tartozom. Mert ha bajba hozza azokat, akik adják ezt a kamatos pénzt, ha legközelebb szorul, nincs hova mennie, nem kap kölcsön pénzt, és így nem nevezik meg sose az illetőt, hogy na most ez meg ez kamatos pénzt ad nekem, a gyerekeimnek kenyér legyen. Nem merik megnevezni.” (Három gyermekes fiatalasszony, Mátészalka)

„Még most hagyján is, mer volt úgy, hogy ezer forintot elkért, és igen-igen kétezer forintot kellett visszaadni. Az az ember hiába ment a rendőrségre, hogy igen, elvettem azt a pénzt, de nekem ennyit kéne megadnom, és mondta a személy nevét, semmit, de semmit nem csináltak (a rendőrség). Megverték az illetőt, amiért bejelentette őket (az uzsorások). És természetesen mi van egy szegény családdal? Ne jelentse fel, amíg benyúl a zsebbe egy emberke, aki mondjuk egy éve ott élősködik rajta, lehúzz róla mondjuk négy-öt százaléket, kikap az emberke, és akkor benyúl a zsebébe és ad neki húszszáz, hogy te hülye, hát menj már be és vond vissza azt a feljelentést. És hát bemegyén és visszavonja.” (Két gyermekes fiatalember, Nyíregyháza)

„Volt már példa, hogy feljelentették őket a rendőrségen, de aztán megfenyegették őket, és visszavonták a feljelentést.” (Egyedülálló fiatalember, Tiszavasvári)

„Ha feljelentem az ilyen embereket, akkor kifektetnek. Megerőszakolnak. Kiterítenek. Itt van mindig ilyen, itt minden héten megszurkálnak valakit.” (Nőtlen fiatalember, Nyíregyháza)

„Ez mindenütt van. A romák, ha elmennek a bankhoz, ottan nem fognak nekik adni. Ha egy családban betegség fordul elő, mondjuk kórházba kerül valaki, akkor elmennek egy bizonyos személyhez, és azt mondja, hogy kell neki tízezer forint. Az a személy oda fogja adni neki, és akkor ezt kell kamatokkal visszafizetni.” (Két gyermekes családapa, Nyíregyháza)

„Megszüntetni? Örülünk, hogy kisegítenek, mert akkor nincs mit enni!” (Idős asszony, Hodász)

„Ha nincsen, akkor úgyis menni kel, és kérni kell.” (Idős férfi, Hodász)

Nem elhanyagolható az uzsorahitelezés bűnözést multiplikáló hatása. Az anyagi függés és a félelemmel együtt járó kiszolgáltatottság következtében az áldozatok mindent megtesznek, hogy törleszteni tudjanak.

„Ha nem fizetsz, szigorúan kikaptál. Elmész itt sarokig, ott kifektetnek, elmész a másik sarokig, ott a másik kamatos fektet le. Ha törik, ha szakad, el fogsz menni lopni-csalni-rabolni, hogy meg tudd adni a pénzt. Baltával, meg lapáttal várnak, satöbbi. Így megy... Ki kell állni kurvának. Ha csaj vagy, ki kell, hogy álljál. Ott kint fogsz strichelni, és kész. És addig, míg meg lesz a pénz. De utána meg már maradni fogsz kint.” (Nőtlen fiatalember, Nyíregyháza)

Konklúziók

Kutatásunk során Szabolcs-Szatmár-Bereg megye négy településének – Nyíregyháza, Tiszavasvári, Mátészalka, Hodász – telepszerű körülmények között élő cigány lakossága életkörülményeit, uzsorahitelezés általi érintettségét vizsgáltuk. Az uzsorahitelezés mechanizmusainak, hátterének feltárása során az alábbi jellegzetességeket találtuk meghatározónak:

- **Az áldozati „célcsoport” determináltsága.** A hitelezéssel kapcsolatos bűnelkövetés célcsoportja halmozottan hátrányos helyzetű, a jövedelem számos forrásához nem, vagy csak kevésbé jutnak hozzá. Családi jövedelmeik nagy részét szociális transzferekből nyerik, munkaerő-piaci jelenlétük hektikus, többnyire egyet jelent az embertelen körülmények között végzett, nehéz és megbecsülés híján való munkával; jövedelemszerkezetük társadalomalatti helyzetük konzerválásában játszik komoly szerepet. Érdekképviselőjük rendkívül rossz, társadalmi beágyazottságuk gyenge, minden szempontból a kirekesztettség jellemző rájuk. A kirekesztettség megélése az oktatás területén is általános. Fogyasztásuk alacsony színvonalú, s bár a többségi (fogyasztói) társadalom értékei befolyásolják gondolkodásukat, vágyaikat, mindennapi nyomorukból fakadóan életmódjukban, életvitelükben ez nem mutatkozik meg. Anyagi problémáik nem a mégoly szerény, számukra mégis túlzó fogyasztásból származnak, **ezzel kapcsolatos hipotézisünk nem igazolható.** Ezzel szemben bebizonyosodott, hogy fogyasztásukra a létfenntartás minimumszintje jellemző.

- **Etnikai jelleg.** A célcsoport etnikai jellegű elkülönülése nem szükségszerű. Ahol a célcsoport fenti jellemzői nagy tömegben megjelennek a lakosságban (például depressziós térségek nagyvárosaiban, leromló lakótelepi környezetben stb.), az uzsorahitelezés is megjelenhet. Ugyanakkor nem vitatható, hogy a társadalomalatti lét, a mélyszegénység a hazai cigányság esetében meghatározó módon jelen van, s a hazai szegénység további rétegződésében, a legsúlyosabb nyomor megélésében komoly szerepet játszik az etnikai alapú diszkrimináció.
- **Kvázi piaci mechanizmusok.** Az uzsorahitelezés célcsoportja nem csupán az erőszakos eszközöket alkalmazó bűnözőkkel, uzsorás-klánokkal szembeni kiszolgáltatottsága miatt válik áldozattá. Fontosabbnak látszik az, hogy társadalmilag elfogadott módon kielégítetlen szükségleteik révén gerjesztik is a vizsgált bűnelkövetési forma megjelenését. A létfenntartáshoz szükséges anyagi javakat, valamint szolgáltatásokat a törvényes jövedelmükből – kereset, szociális transzferek – nem tudják megvásárolni. A vásárlóerő hiánya megjelenhet alkalmanként, amikor előre nem látható, nem várt események hirtelen megnövelik a szükségleteket – például a gyermek betegsége –, de ez a hiány állandósulhat is. A létfenntartás szükségletei rendkívüli erővel hatnak, s bár az érintettek tisztában vannak az uzsorahitelek igazságtalan, kizsigerelő jellegével, inkább vállalják ezt, minden későbbi következményével együtt, és igénybe veszik az uzsorások „pénzügyi szolgáltatását”. **Első hipotézisünknek megfelelően, az uzsorahitelezés jelensége mögött kvázi piaci mechanizmusok működése tátható fel az interjúk alapján.** A kereslet megteremt a kínálatot.
- **A multiplikáló hatás.** Az uzsorakamattal még nagyobb nyomorba taszított áldozatok maguk is bűnelkövetővé válhatnak. A kismimizett áldozatok önként vesznek részt a kriminális tranzakcióban – a kölcsönügyletben –, anyagi problémáik időleges enyhülésének reményében, ám azzal szembesülnek, hogy a „kamatos pénz” csak tovább rontott helyzetükön. Az áldozatok számára látszólag van megoldás: a törleszthetetlen kamatok szorításából ki tudnának törni, ha egyszerre nagyobb összeghez jutnának. Körülményeikből adódóan azonban erre nincs legális lehetőség – így megnő az illegális, deviáns pénzszerző pénzszerzési módok esélye. A folyamat háttérben a rendszeres drogfogyasztók kriminalizálódásához hasonló mechanizmus működik. Kulcsfogalom a függőség – kémiai függőség helyett itt nyilvánvalóan gazdasági-szociális függőség alakul ki.

Az uzsorahitelezéssel kapcsolatosan feltárt jellegzetességekből egyértelműnek tűnő következtetések vonhatóak le azzal kapcsolatban, hogy milyen lehetőségek mutatkoznak az uzsorahitelezés visszaszorítására. Nyilvánvaló, hogy az uzsorahitelezés intézményét nem lehet megszüntetni pusztán a kínálat csökkentésével, ha egyéb módokon a fogyasztók létszükségleteit nem elégülnek ki.

A bűnüldöző szervek hatékonysága bármeddig növelhető – elméletben ez akár a realitások határán túl is mutathat –, az mégsem hoz valódi eredményt. Ily módon megnőhet a felderített bűncselekmények száma, mint ahogyan a kézre kerített elkövetők száma is, ám a javuló statisztikákon túlmenően gyakorlati eredménye nem valószínűsíthető ezen az

úton. Sőt, a sikeres rendőrségi akciók valószínűleg tovább növelik a célcsoport ambivalens érzéseit, hiszen ugyanabban a pillanatban, amikor a rend őrei megszabadítják az uzsorások áldozatait közvetlen félelmeiktől, az azonnali erőszak lehetőségétől, tovább súlyosbítják létbizonytalanságukat is. Hiszen ahogy azt egyik interjúalanyunk is megfogalmazta: „**ha legközelebb szorul, nincs hova mennie, nem kap kölcsön pénzt**”.

Az uzsorahitelezés megszüntetéséhez nem létezik tehát „királyi út”, nem lehet egyetlen specializált intézmény működési hatékonyságának javításával véget vetni a bűnözés ezen formájának. A megoldást csak összetett, a társadalom egészét, s minden alrendszerét érintő, mélyre ható változások elindítása és szisztematikus megvalósítása jelentheti. Ezen összetett változásoknak nem az uzsorahitelezés, a **kínálat** megszüntetésre kell irányulniuk, hanem a létszükségletek **kielégíthetetlen** voltának megszüntetésére. Addig, amíg Magyarországon százezres tömegek élnek olyan elképzelhetetlen nyomorban, amely a létfenntartásukat fenyegeti, s amíg ugyanezen tömegek az élet minden területén falakba ütköznek, amíg a többségi társadalom valóságos és virtuális gettóba zárja őket, addig az uzsorahitelezés iráni **kereslet** nem enyhülhet.

Irodalom

- Bass L. – Ferge Zs. – Márton I.** (2003): Gyorsjelentés a szegényedésről. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest.
- Czike K. – Tausz K.** (1996): Gyorsjelentés a szegénységről. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest.
- Filepné Nagy É. – Fónai M. – Fábíán G.** (2004): A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei népesség szociális helyzete és egészségi állapota. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle. 2004/1. 78–93.)
- Központi Statisztikai Hivatal** (2004): A háztartások jövedelmének és fogyasztásának színvonala és szerkezete. Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal** (2005): Mikrocenzus. 1. Területi és választókerületi adatok. Budapest.
- Wilson W. J.** (1987): The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass, and Public Policy. Chicago-London, The University of Chicago Press.